

ФРЕСКЕ ОД ЈАЈА

Соња Тирић

Домаћинима који су га за време Другог светског рата сакрили од непријатеља, Бранко Шотра захвалио је на неуобичајен начин

Прича се да је једном дошла некаква чума у Дубац и, љута због непроходног пута, рекла: „Шукадар, букадар, у Дубац никадар!”, па је ово село зато остало „Богу иза ногу”. Међутим, баш таква забит одговарала је Бранку Шотри.

Пролеће, ратна 1942. година. Трећа непријатељска офанзива. Циљ – уништење партизана на граници Босне и Херцеговине и Црне Горе. Бранко Шотра, комесар партизанског Ситничког батаљона у Херцеговини, морао је негде да се склони. Пребацио се у Црну Гору, па одатле у западну Србију,

у Дубац, где је већ стигла његова сестра с породицом. Стигао је до Гуче, па одатле наставио десетак километара до села Вич. Како даље, до Дупца, није знао. Нигде никаквог пута, и нигде никог ко поуздано зна где је пут. Сви су само показивали руком у правцу планина напомињући да су чули за некакав путељак али га нису видели. О чуми и њеној клетви нису говорили, партизан не би поверовао у народна веровања. Како и откуд се појавио пред Бранком баш тај прави путељак није јасно, тек – сигурно га је одвео пет-шест километара кроз брда право до Дупца.

Права бестрагија – помислио је. Далеко од очију, згодно да се човек у њему сакрије. Уз то је још и прелепо, питомо село, мирисно, све у зеленим бојама – рај за сликара! Откако је отишао у партизанае, све док није угледао Дубац, Бранко ниједном није осетио потребу да слика. Рат, јуриши, пробијање непријатељског обруча, бомбе – није се имало времена за сликање.

Дочекао га је Спасоје Тадић и повео на брдо Орлујак до своје куће. Мала кућа, у њој домаћини и Бранкова сестра Рајка с породицом. Примили су га као најрођенијег, осећао се сигурно и безбедно. Цело село се знало и као да је живело заједно: све су делили, све су радили заједно, и трудили се да гостима буде што је могуће пријатније.

Дизајн чланка: Лара Михаиловић

Бранко Шотра им је узвратио оним што најбоље зна – сликао је. Људи у Дупцу тада нису били писмени па им нису били потребни ни хартија ни оловка а још мање сликарски прибор, а Бранко, разумљиво, није имао никакве потребе да га носи са собом. Уместо платна, послужили су зидови Тадићеве куће, а боје је направио од јаја, млека, чађи, биљака... Пре тога само је једном осликавао зидове, били су то зидови цркве, што значи да му искуство у овом послу није било велико, али – осетио је да ће успети. Сликао је живот око себе, људе с којима је живео, хтео је да забележи шта они раде, шта воле, како им је. У просторији десно од врата насликао је њихову „Вечеру”, у соби „Бербу јабука”, „Сеоско прело”, „Дојиљу”, и још две композиције које је назвао „Косач откива косу” и „Тесар теше дужицу”, а у последњој просторији слике воћа и композиције „Берба грозђа” и „Кућа Тадића”. На крају је написао „Љета 1942”.

Бранко је, кажу, одувек цртао. Даровитост је наследио од оца, трговца Данила који је у засеоку Козице у Херцеговини важио за човека који лепо пише, црта и резбари. У хумористичком листу „Врач погађач” имао је сталну рубрику под псеудонимом „Махмут Тица из Козица”, а шкриње које

је правио од дрвета украшавао је резбаријама. У Козицама се родио и Бранко, 1906. године, прво од петоро деце Данила и Божане.

Кад му је отац пао под стечај, Бранко је морао да прекине школовање, баш пред последњи разред гимназије. Богати стричеви из Чапљине понудили су да му плаћају школовање под условом да га настави у трговачкој академији у Трсту, али Бранко није хтео да иде чак у Италију. Затражио је само једнократну помоћ за студије сликарства у Београду. Због несумњиве даровитости, одмах је примљен у Краљевску уметничку школу. У Београду се издржавао сам – предавао је цртање у

Заводу за васпитање девојака, и био је разводник у позоришту. Његов први сачувани рад је из 21. јуна 1925. године – резбарена кутија за накит Милени Убавић чијом се сестром Станом шест година касније оженио.

У свет изложби ушао је тридесетих година прошлог века, значи пре него што је отишао у партизане, и то као сликар. Сачувао је критику строгог познаваоца уметности Пјера Крижанића:

„Бранко Шотра спада међу најсликарскије уметнике на овој изложби. Његов пејзаж Херцеговачко село, па Херцеговачки заселак и Крш дочарани су речитом колористичком сензибилношћу. Његов свежи топли пејзаж Зембиљева улица, где до особитог израза долази чист сликарски таленат овог младог уметника, спада међу најбоље радове на изложби.”

Много похвала добијао је и због дрворезачких радова, а највише за „Живот св. Текле” који је по наруџбини радио за Цркву св. Арханђела Михаила у Сарајеву.

Из таквог живота и мисли Бранко Шотра отишао је у рат. Заинтересовао га је раднички покрет још током школовања, па је касније постао и члан Комунистичке партије Југославије. Некако одмах

Сл. 2. „Крш”, дрворез, 1959.

након тога поверен му је веома озбиљан задатак – на његову адресу стизала је поверљива пошта из Централног комитета КПЈ из Беча! Два пута био је у затвору због, како се то каже, комунистичке делатности. Због тога је, такође, по одлуци полиције често мењао места службовања. У Охриду је, на пример, провео две године као стручни учитељ за дуборез у тамошњој Државној мушкој занатској школи. Да је управа школе била задовољна његовим радом, сведочи њихова оцена да Шотра „показује много воље и преданости у послу”, као и да је дао неколико „модела за практичне предмете дубореза који ће се израђивати у радионицама школе Братство и приватним радионицама и продавати туристима. Такође је дао и неколико модела за ћилимарство с персијском техником ткања а нашим народним шарама”.

Бранку, међутим, тамо није било занимљиво. Сестри Милени овако је у писму описао своје охридске дане:

„Прљава, задимљена, тјескобна чекаоница, неке споредне жељезничке станице. Сједим стрпљиво, бескрајно дуго, чекајући полазак воза, осјећајући како одрвењујем полако – то ти је вјерна слика мог живота.” Или: „Данас, док ме прогоне слике из раног дјетињства, киша сипи као и онда. Све је мање-више као и онда, изузев моје нутрине, која је сива и пуста. Као хладни кишни застор напољу. Не чекам ништа више за себе, не радим апсолутно ништа. Осјећам се као риба на пијеску.” Расположење му се поправило кад је обновљена Комунистичка партија у Македонији, и кад су га другови партијци изабрали у Градски комитет Охрида.

Али, одатле га шаљу у Вршац, за наставника цртања у Мушкој занатској школи. Тамо је скоро по цео дан сликао: портрете, пејзаже, што више тога, како би могао да их покаже у Београду. Хтео је да његова прва самостална изложба буде баш у престоници. Међутим, избио је Други светски рат и Бранко Шотра мобилисан је у Дебар, у Македонију. Завршене радове оставио је код пријатеља, проте Емила Божина, у чијој кући је провео лепе сате.

Али, како је прота касније причао, „неке од ратних година” дошли су Бранкови рођаци и „одвезли све пејзаже и портрете у правцу Панчева”. Неке су одмах продали, а већину су сачували за себе тако да се данас зна где су.

Партизански живот

Краљевина Југославија капитулирала је убрзо након почетка Другог светског рата, па се Шотра из Дебра вратио у Херцеговину, а одатле, пешице, преко Сарајева и Београда, стигао у Ушће код Краљева. Ту је, у новооснованом Копачичком одреду, почео да ради на подизању устанка. Током рата, изузимајући фреске у Дупцу, готово да није урадио ниједну слику ни графику. Касније, овако је објаснио зашто:

„Моја ситуација, као сликара, разликује се од мојих колега који су такође учествовали у рату. Сви су се они мање-више бавили сликањем, цртали плакате, дакле, радили на уметничко-пропагандном сектору. Ја сам од почетка био у прилици да радим као војник. Ријетко, силом прилика, радио сам понеки плакат. Био сам упослен политичким радом и сталним окршајима тако да сам у крајњим предасима могао понешто да скицирам.”

Можда је зато тема његових послератних графика партизански живот: „Бомбаш”, „Стрелци”, „Колона”, „Јуриш”... На њима је видна потреба да што верније забележи оно што је доживео, да остави хронику незаборавних подвига и свог партизанског живота. Можда су га зато те његове графике с темама из рата и прославиле. Критичари су писали да је Шотра могао да прикаже графичким техникама све што види, и да се у тој врсти уметности осећао као код куће. Истицали су и његову цртачку сигурност: његово брдо, гребен, шума, огољено стабло, животињска лобања или фигура, имају физиономију, па се човеку чини да би их одмах препознао кад би их срео. Његови пријатељи су причали да се увек жалио да нема довољно времена да се посвети графици онолико колико би волео.

С пута по Русији вратио се још уверенији да је реализам онај прави уметнички правац и прави начин уметничког приказивања стварности. У предавању о руској уметности, које је одржао након повратка, објашњавао је да је западњацима свеједно шта сликају, важно је како, па је зато из њихове уметности истиснут човек и његова судбина, док је совјетска уметност повезана с народом и високо је идејна.

А онда је 1948. године постао први ректор Академије примењених уметности, данашњег факултета. Код нас није постојала школска традиција у области примењених уметности, па је Шотра прво морао да доказује Академијино „место под сунцем”, оправданост зашто треба и на њој да постоје одсеци који већ постоје на Ликовној академији, без

обзира на то што су другог усмерења. Изгледа да је баш та борба за Академију променила његову уметност. Судаћи по радовима из педесетих година, Шотра је ублажио идеје о реализму као правом уметничком правцу: „Старац из Херцеговине” или „Девојка”, на пример, које је изрезао у дрвету, видно су стилизовани. Као да је сопственим примером хтео да покаже и докаже лепоту и могућности примењене уметности, и неопходност Академије!

После осам година, кад је свима било јасно шта је и како ради Академија примењених уметности, Бранко Шотра је отишао. Остварио је свој задатак и сматрао да јој више није потребан.

Осим Академије, Бранко Шотра основао је и Дом ЈНА, обновио Војни музеј, био је први секретар Савеза ликовних уметника Југославије, и још свашта је био. Умро је изненада, у Стокхолму, 21. маја 1960. године. Тадићева кућа у Дупцу, познатом туристичком месту драгачевског краја, због Шотриних зидних слика проглашена је спомеником културе.

Сл. 3. „Шотра”
Сл. 4. Графика

